

НАРОДНОПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ КОЛЕКТИВУ «ЗНАХІДКА»

*Дніпропетровське відділення МАН України,
КЗЗСО гуманітарна гімназія імені Лесі Українки*

Вергуленко Г. С

Науковий керівник: учитель української мови й літератури

Пінчук В. В.

Важливою складовою українського народу завжди була й залишається народна пісня, адже саме вона є духовним надбанням наших пращурів. Пісні допомагають підтримувати духовні зв'язки з минулим, пам'ятати, хто ми, хто наші предки. Сьогодні фольклорні колективи і є носіями нематеріальної культурної спадщини України, вони дають їй життєдайну силу для збереження генетичного коду нації. На щастя, у нашому місті є фольклорний колектив «Знахідка», який виконує переважно козацькі пісні, а вони в 2016 році міжнародна організація ЮНЕСКО занесла до списку елементів нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, що потребують негайної охорони.

У науці питання класифікації ліричної пісні довгий час залишається невирішеним і до цих пір не сформульована єдина точка зору. Більшість учених в основу пісенної класифікації поклали тематичний принцип. Ось, наприклад, існує класифікація пісенної творчості – по функції, представлена К.С. Давлетовим. [7].

Традиційна пісня «розпадалася на чотири основні жанри: пісень заклиналих, ігрових, величальних і ліричних». До ліричних пісень він відносить, наприклад, любовні, сімейні, або солдатські, робочі. [1, с. 9].

Суспільно-побутові пісні – козацькі, кріпацькі, чумацькі, бурлацькі, рекрутські та солдатські, наймитські й заробітчанські пісні... Пісні цього циклу найтісніше пов'язані з історією нашої країни. У них оспівано героїзм захисників рідної землі, їхню готовність пожертвувати родинним затишком і навіть життям заради її незалежності. В козацьких піснях досягають емоційної вершини мотиви прощання з родиною та героїчної загибелі козака [1, с. 10].

В. Г. Балущок класифікує суспільно-побутові пісні відповідно до тематики: пісні чумаків; пісні солдатів і рекрутів; бурлацькі й наймитські пісні; ремісницькі пісні. Цей принцип поділу в залежності від соціальних груп народу зберігся в фольклористиці до сьогодні. Однак тематичних циклів налічується значно більше – нові суспільні обставини породжують виникнення різних верств, а відтак з'являються й нові цикли згаданих пісень [4, с. 216].

В українській енциклопедії соціально-побутові пісні за тематичними і жанровими ознаками подано наступну класифікацію циклів: козацькі, гайдамацькі, рекрутські, солдатські (жовнірські), бурлацькі, заробітчанські, чумацькі, кріпацькі, наймитські, родинні, сирітські.

Кожен з цих циклів має свої особливості, але всі вони об'єднані соціальними мотивами і найкраще характеризують певну історичну епоху. Історичні пісні – епічні, ліро-епічні та ліричні твори про загальнонародні події,

народних героїв, про яких достовірно відомо з письмових історичних джерел, у яких згадано конкретні історичні факти та прізвища [25, с. 599].

Розвитку соціально-побутових пісень сприяли різні життєві події. Козацькі пісні найтісніше пов'язані з історією нашого народу. У них оспівано героїзм захисників рідної землі, їхню готовність пожертвувати родинним затишком і навіть життям. Саме в козацьких піснях найвідчутнішим є мотиви прощання з родиною та героїчної загибелі козака [7].

Проаналізувавши літературу і погляди науковців ми зупинилися на класичних поглядах. Нам ближче визначення, яке подано у словнику-довіднику української фольклористики за редакцією Михайла Чорнописького: козацька пісня – ліричний твір з козацької доби в історії України, в якій оспівано героїчну боротьбу проти іноземних поневолювачів, життя і побут козацьких родин. Належить водночас до історичних та ліричних станових (суспільно – побутових) пісень [26, с. 199].

Козацькі пісні зберігають також деякі елементи міфологічного мислення... У цих піснях чути відгомін легенд про життя козаків-характерників, які, маючи зв'язок з нечистою силою, проявляють надприродну силу і владу над іншими [4, с. 216].

В.Г. Балущок пов'язує ці мотиви прощання з обрядом ініціації козаків, який передбачав перехід їх у інший стан, відлучення від родини, важкі випробування, можливу загибель [4, с. 23].

М.П. Стельмах зазначав, що символом козацької звитяги, нездоланності духу стає і насипана висока могила – пам'ятник воїнської доблесті. Ці пісні пройняті романтичним духом. «Соціальні мотиви в них переплітаються з інтимними, глибокий драматизм не падає в безвихідь, а підіймається на крилах нелегкої але безсмертної слави...» [8, с. 7].

Козацькі пісні об'єднують значну кількість фольклорних творів соціально-побутової тематики про життя й походи, нелегку долю та побут українського козацтва в умовах національно-визвольної боротьби в Україні. [25, с. 600].

У козацьких піснях присутній войовничий дух, який надихав козаків на бій та боротьбу, але є і сумні ноти від прощання з громадою, ріднею, коханою перед тим, як козаки вирушали в бій. Особливого значення в козацьких піснях набуває образ матері козака, її внутрішня сила та самопожертва. У цих піснях замальовується сміливість козаків, їхнє прагнення до свободи, безстрашність у боях, добродушність, вірність народові та ідеї незалежності. Козаки в піснях – відчайдушні, хоробрі люди, вони боронять свій край, свого не віддають, але й чужого не займають [27].

Також у козацьких піснях, на думку Л.І. Стрюк, козаки завжди виступали носіями моральних та звичаєвих норм українського народу. Грудочка рідної землі завжди зігрівала серце на чужині та в боях і першою лягала козаку на груди, коли над ним насипали могилу [9, с. 409].

Досліджуючи пісні творчого колективу «Знахідка» ми робили акцент на козацьких піснях. До діючого репертуару творчого колективу «Знахідка»

входять 120 козацьких та жартівливих пісень. Свої пісні колектив виконує на території міста і країни під час різноманітних свят.

Опрацювавши творчий доробок, ми зупинилися на таких козацьких піснях, як: «Як ішов Богдан походом», «Козак Нечай», «Стоїть козак на чорній кручі», «Їхав козак з України», «Засвистали козаченьки», «Віють вітри, віють буйні, аж дуби, дуби похиляє», «Ой на горі огонь горить», «Ой полечко, поле», «Повіяв вітер степовий», «У полі могила з вітром говорила», «Розлилися круті бережечки», «Ой за темними лісами», «Плакала калина», «Плач чайки», «Лугом іду, коня веду», «Ой п'є козак, п'є», «Ой, яром, яром», «Їхав козак з України».

Зробивши класифікацію пісень колективу, ми помітили такі основні мотиви обраних пісень:

1. зображення битв під проводом козацьких ватажків;
2. розлука козака з батьками та коханою, смуток за рідним домом та проводи козака або загону в похід;
3. небезпека, що постійно чигає на козака, а часто його загибель;
4. страждання через нелегку долю.

Таким чином, ми переконалися, що козацька пісня пройнята романтичним духом, адже в ній соціальні мотиви переплітаються з інтимними, глибокий драматизм не падає в безвихідь, а підіймається на крилах нелегкої але безсмертної слави [8].

Отже, козацька пісня є художнім доказом життя козаків, розкриваючи її з різних сторін та позицій, її вплив на нас, українців, величезний, вона є літописом козацького життя. Ми переконані, козацька пісня завжди буде невід'ємним атрибутом життя українців. Тож варто берегти, шанувати, вивчати традиції свого народу як невичерпне історичне джерело, адже ми живемо на такій чудовій, багатій, мальовничій землі, де жили наші прадіди, діди, тут живуть наші батьки і ми.

Перелік посилань

1. Авраменко О. М. Українська література: підруч. для 7 кл. загальноосвітн. навч. закл. Київ: Грамота, 2015. 288 с.
2. Авраменко О. М. Українська література: підруч. для 8 кл. загальноосвітн. навч. закл. Київ: Грамота, 2016. 256 с.
3. Архів репертуару колективу «Знахідка», 2020.
4. Балусок В. Г. Обряди ініціацій українців та давніх слов'ян. Львів; Нью-Йорк, 1998. 216 с.
5. Пастушенко А.С., Пономаренко М.І. Козацькі пісні. *Народна пісенна творчість в Україні*: навч. посіб. / упоряд.: Тернопіль: Навч. книга-Богдан, 2012. С. 186–203.
6. Пісенний вінок: Українські народні пісні з нотами / Упор. А. Я. Михалко. 3-тє вид., доповнене. Київ : Криниця, 2009. 688 с.
7. Соціально-побутові пісні. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/3483-sotsialno-pobutovi-pisni-ukrajinska-literatura> (дата звернення: 12.10.2021)
8. Стельмах М. П. Віки мужності і звитяги. Народні перлини. Дніпро, 1971. 308 с.

9. Стрюк Л. Б. Етнологія України у пісенному слові. Київ: Логос, 2001, 445 с.
10. Козацькі пісні. /URL: <http://info-library.com.ua/books-text-4148.html> (дата звернення: 07.11.2021)
11. Козацькі нароні пісні. /URL: http://tvirnatemu.blogspot.com/2013/02/blog-post_20.html (дата звернення: 01.11.2021)
12. Козацькі пісні Дніпропетровщини. /URL: <http://lib.knukim.edu.ua/proekti-biblioteki/proekt-skarbi-nacii/kozacki-pisni-dnipropetrovshini/> (дата звернення: 04.10.2021)
13. Козацькі пісні Дніпропетровщини: бібліограф. нарис / [уклад. В. Вовк; ред. С. Чачко]; Держ. б-ка України для юнацтва.– Київ, 2018. 14 с.
14. Козацькі пісні Пісенна традиція /URL: <https://www.ukrlib.com.ua/referats/printout.php?id=365> (дата звернення: 01.11.2021)
15. Козацькі пісні. *Українська музична енциклопедія*. Т. 2. Київ, 2008. С 466–468.
16. Козацтво і фольклор. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. К.: Наукова думка, 2007. Т. 4: Ка-Ком. 528 с.*
17. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: Підручник. Київ: Знання-Прес, 2001. 591 с.
18. Літературознавчий словник-довідник / [Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
19. Мурзина О.І. Середня наддніпрянщина в контексті формування традиції. *Проблеми етномузикології*. Вип. 9. Київ, 2013. С.12-38.
20. Українські народні ліричні пісні. /URL: <https://textarchive.ru/c-2992426.html> (дата звернення: 08.10.2021)
21. Українські народні пісні, наспівані Д. Яворницьким: Пісні та думи з архіву вченого / Упоряд., вступ, ст., приміт. та комент. М.М. Олійник-Шубравська. Київ : Муз. Україна, 1990. 456. с.: іл., ноти. Чабаненко В.А.
22. Українські соціально-побутові пісні. /URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 18.10.2021)
23. Улюблені українські пісні. / Ред.-упоряд. О. І. Білий. Дніпропетровськ : Сталкер, 288 с.
24. Усна народна творчість. /URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=1583&chapterid=1647>(дата звернення: 07.11.2021)
25. Українська фольклорна енциклопедія. Київ, 2019. 840 с.
26. Українська фольклористика. Словник-довідник / Укл. і заг. редакція Михайла Чернописького. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 448 с.
27. Шевцова А.О. Козацькі пісні: символ гордості Дніпропетровщини. /URL:

https://www.dnipro.lib.dp.ua/Kozacki_pisni_folklor_tradicii (дата звернення:
04.10.2021).